

ANALYSE RAPPORTERING OVER FRAUDE IN OOB-CONTROLE- VERKLARINGEN 2021

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

December 2022

Dit document bevat bladwijzers en hyperlinks

Adobe Acrobat bladwijzers - toetsencombinatie "Ctrl-b"

tekst is een interne document- of externe hyperlink

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

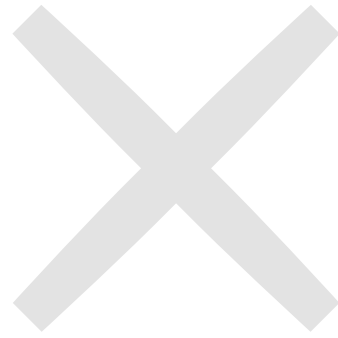
© 2022 Koninklijke NBA

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de NBA.

INHOUD

INLEIDING	4
SAMENVATTING VAN DE UITKOMSTEN	5
A ANALYSE AEX- EN AMX-FONDSEN	7
A1. DE SECTIE ‘CONTROLEAANPAK FRAUDERISICO’S’	7
Inhoud van de sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’	7
Frauderisico’s in de sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’	9
Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten	10
Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden	11
Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden	12
A2. DE SECTIE ‘KERNPUNTEN’	12
Inhoud van de sectie ‘Kernpunten’ in relatie tot frauderisico’s	12
Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten	13
Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden	14
Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden	14
A3. HET BESTUURSVERSLAG	14
Vereisten aan het bestuursverslag in relatie tot frauderisico’s	14
Rapportering over frauderisico’s in het Bestuursverslag	15
Verwijzing in de controleverklaring naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten	15
Toelichting op de analyse van het bestuursverslag	16
B. ANALYSE OVERIGE OOB’S	17
B1. DE SECTIE ‘CONTROLEAANPAK FRAUDERISICO’S’	17
Inhoud van de sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’	17
Frauderisico’s in de sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’	17
Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten	21
Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden	21
Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden	22
B2. DE SECTIE ‘KERNPUNTEN’	22
Inhoud van de sectie ‘Kernpunten’ in relatie tot frauderisico’s	22
Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten	23
Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden	24
Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden	24
B3. HET BESTUURSVERSLAG	24
Vereisten aan het bestuursverslag in relatie tot frauderisico’s	24
Rapportering over frauderisico’s in het Bestuursverslag	24
Verwijzing in de controleverklaring naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten	25
Toelichting op de analyse van het bestuursverslag	25
UITKOMSTEN VAN DE ANALYSE	26
Good practices	26
Lessons learned	27
REACTIE VAN GEBRUIKERS VAN DE CONTROLEVERKLARINGEN	28

INLEIDING

In december 2021 is Standaard 700 herzien. Op grond van paragraaf 29B uit deze Standaard dienen accountants in controleverklaringen behorend bij een volledige set van financiële overzichten voor algemene doeleinden¹, voortaan een sectie 'Controleaanpak frauderisico's' op te nemen. Deze verplichting wordt gefaseerd ingevoerd:

- voor oob's: voor controleverklaringen bij financiële overzichten met een rapporteringsperiode die aanvangen op of na 15 december 2020;
- voor niet-oob's: voor controleverklaringen bij financiële overzichten met een rapporteringsperiode die aanvangen op of na 15 december 2021. Eerdere toepassing wordt aanbevolen.

De afgelopen drie jaren heeft de NBA steeds gerapporteerd hoe de accountantsorganisaties voor de Nederlandse AEX- en AMX fondsen in de controleverklaringen rapporteren over fraude en frauderisico's. Zo bleek over verslagjaar 2020 dat in alle controleverklaringen over fraude werd gerapporteerd, in een afzonderlijke sectie en/of in de kernpunten van de controle. Om die reden heeft de NBA dit onderzoek over verslagjaar 2021 voor de desbetreffende AEX- en AMX-fondsen voortgezet. Voor verslagjaar 2021 geldt dat door aanpassing van Standaard 700 er dus meer guidance beschikbaar is voor accountants om invulling te geven aan rapportering over fraude in de controleverklaring.

Naast de AEX- en AMX-fondsen heeft de NBA de controleverklaringen van overige oob's geanalyseerd. Dat betekent dat alle zes oob-accountantsorganisaties in de analyse zijn betrokken. In deze rapportage presenteren wij de uitkomsten van onze analyse.

Wij hebben de analyses in deze rapportage per oob-accountantsorganisatie teruggekoppeld. Voorts hebben wij deze rapportage voorgelegd aan een aantal gebruikers van de controleverklaringen, te weten de AFM, Eumedion en VEB. De reacties van deze gebruikers zijn toegevoegd achterin deze rapportage en op hun verzoek hebben wij de belangrijkste uitkomsten alsook de verschillen tussen de AEX- en AMX-fondsen en overige oob's samengevat.

¹ Hierna voor de leesbaarheid aangeduid met jaarrekening en waar dat van toepassing is jaarverslag of bestuursverslag.

SAMENVATTING UITKOMSTEN

In alle geanalyseerde controleverklaringen is conform de aangepaste Standaard 700 een sectie 'Controleaanpak frauderisico's' opgenomen. Hierin komen de voorgestelde elementen uit standaard 700 allemaal aan de orde, waaronder de frauderisico's, de aanpak en werkzaamheden en een overall uitkomst dat er geen materiële afwijkingen als gevolg van fraude zijn gebleken. Zie hieronder een overzicht van het aantal gerapporteerde frauderisico's in de controleverklaringen van de AEX- en AMX-fondsen en overige oob's.

Aantal frauderisico's	2021 AEX- en AMX-fondsen		2021 Overige oob's	
	n	%	n	%
0	0	0%	1	3%
1	12	31%	13	34%
2	22	56%	16	16%
3	3	8%	16	42%
4	2	5%	2	5%
Totaal	39	100%	38	100%

De controleverklaringen bevatten daarnaast kernpunten van de controle, conform standaard 701.

De inhoud, vorm en diepgang of mate van gedetailleerdheid van de rapportering in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' en/of de kernpunten verschilt per individuele accountant en accountantsorganisatie. Wel is de uitwerking in de kernpunten in het algemeen meer gedetailleerd en uitgebreid. Overige waarnemingen en uitkomsten van de controle zijn in de controleverklaringen beperkt gerapporteerd en als deze wel zijn opgenomen is er altijd een relatie te leggen met de rapportering door de betrokken entiteit zelf in de bestuursrapportage. Hiernaar is dan een verwijzing in de verklaring opgenomen.

De reacties van de gebruikers van de controleverklaringen en de jaarverslagen zien toe op de mate van detail in de controleverklaring van de accountant, nog teveel boilerplate teksten ten aanzien van werkzaamheden in lijn met de standaarden, en gebrek aan rapportering over waarnemingen en uitkomsten. Maar de gebruikers zien ook veel verbeterpunten voor de bestuursverslagen door entiteiten. Gebruikers verwachten meer assertiviteit ten aanzien van het rapporteren en zijn van oordeel dat zówel accountants als entiteiten meer en uitgebreider over fraude(risico's) en mitigerende beheersmaatregelen zouden kunnen rapporteren in het maatschappelijk belang. Zij onderkennen ook dat wetgeving en aanscherping van verslaggevingsrichtlijnen voor entiteiten hier positief aan kunnen bijdragen.

In het vervolg van deze samenvatting gaan we nader in op de belangrijkste verschillen tussen de controleverklaringen bij de jaarrekeningen van AEX- en AMX-fondsen en overige oob's.

Verondersteld frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording veel weerlegd

Bij het identificeren en inschatten van de risico's op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude is op basis van Standaard 240 sprake van twee veronderstelde frauderisico's. Met uitzondering van één verklaring is het risico dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt (Standaard 240.32) altijd opgenomen in de fraudesectie en/of kernpunten. Het tweede veronderstelde frauderisico ziet toe op de opbrengstenverantwoording (Standaard 240.27) en kan de accountant onder voorwaarden weerleggen. Het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording is in ca 60% van alle controleverklaringen (44 keer) niet onderkend, waarvan:

- 33 keer niet bij de overige oob's (op een totaal van 38 verklaringen);
- 11 keer niet bij de AEX- en AMX-fondsen (op een totaal van 39 verklaringen);
- in 22 controleverklaringen de reden nader is toegelicht.

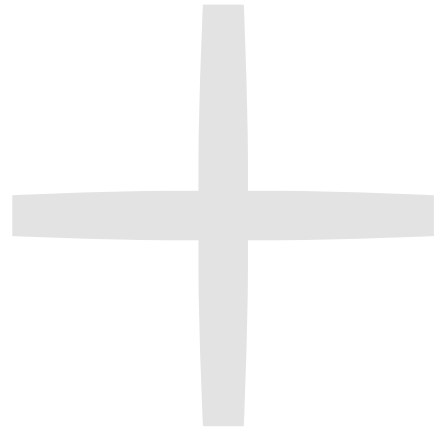
Inzet forensische en andere sectorspecifieke expertise

De inzet van forensische expertise is vermeld in 87% van de controleverklaringen bij de AEX- en AMX-fondsen en in 26% van de controleverklaringen bij de overige oob's. In de controleverklaringen bij de overige oob's is veel meer vermelding gemaakt van inzet van specifieke sector deskundigheid - 37%- tegenover 5% bij de AEX- en AMX-fondsen. In hoeverre de specifieke sectordeskundigheid is ingezet op de frauderisico's is niet bekend en blijkt niet altijd uit de verklaringen.

Verwijzing naar bestuursverslag

Uit onze analyse blijkt dat fraude en corruptie in jaarstukken van AEX- en AMX-fondsen vaker, meer uitgebreid en meer gedetailleerd worden toegelicht dan bij de overige oob's. Dit heeft ook geleid tot meer verwijzing door accountants naar de desbetreffende passages in jaarrekening en/of bestuursverslag in de controleverklaringen bij de AEX- en AMX-fondsen dan bij de overige oob's.

	2021 AEX- en AMX-fondsen		2021 Overige oob's	
	n	%	n	%
Fraude- en corruptie uitgewerkt in bestuursverslag				
Voldoende	22	56%	16	42%
Beperkt	8	21%	11	29%
Weinig	9	23%	11	39%
Totaal	39	100%	38	100%
Verwijzing in controle-verklaring naar:				
Bestuursverslag en toelichting in de jaarrekening	10	26%	4	11%
Bestuursverslag	22	56%	18	47%
Toelichting in de jaarrekening	5	13%	2	5%
Geen verwijzing opgenomen	2	5%	14	37%
Totaal	39	100%	38	100%

A. ANALYSE AEX- EN AMX-FONDSEN

Het onderzoek richt zich op de 2021-jaarrekeningen van AEX- en AMX-fondsen die ook in voorgaande jaren object van onderzoek waren. De scope van de analyse en de betrokken oob-accountantsorganisaties zijn hieronder weergegeven:

Accountantsorganisatie	2021		2020	
	n	%	n	%
Deloitte	8	16%	9	18%
EY	13	26%	14	28%
KPMG	10	20%	11	22%
PwC	7	14%	9	18%
Deloitte en EY	1	2%	0	0%
Subtotaal	39	78%	43	86%
Niet beschikbaar per 1 juni 2022	1	2%	0	0%
Buitenlandse accountant	10	20%	7	14%
Totaal	50	100%	50	100%

Over verslagjaar 2021 waren tien fondsen niet in Nederland gevestigd. Voor deze fondsen is niet gerapporteerd op basis van de herziene (Nederlandse) Standaard 700.

A1. DE SECTIE ‘CONTROLEAANPAK FRAUDERISICO’S’

Inhoud van de sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’

De accountant dient in de controleverklaring in een aparte sectie ‘Controleaanpak frauderisico’s’ aan te geven op welke wijze de accountant heeft ingespeeld op frauderisico’s die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang. Op basis van paragraaf A41B van Standaard 700, kan de accountant in overeenstemming met paragraaf 29B het volgende beschrijven:

- de frauderisico’s die aandacht vereisten bij de controle;
- een verwijzing naar eventuele toelichtingen in de financiële overzichten;
- een kort overzicht van de uitgevoerde werkzaamheden;
- een indicatie van de uitkomsten van de werkzaamheden van de accountant;
- belangrijke waarnemingen met betrekking tot de aangelegenheid.

De accountant kan ook kiezen voor een combinatie van bovenstaande beschrijvingen.

¹ Hierna voor de leesbaarheid aangeduid met jaarrekening en waar dat van toepassing is jaarverslag of bestuursverslag.

In alle 39 geanalyseerde controleverklaringen is conform de Standaard 700 een aparte sectie 'Controleaanpak frauderisico's' opgenomen. Ondanks dat dit niet verplicht hebben accountantsorganisaties in 26 controleverklaringen in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' ook aandacht gegeven aan de naleving van wet- en regelgeving. De inhoud en de vorm van rapportering over de frauderisico's in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' verschilt per accountant en accountantsorganisatie.

Frauderisico's in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'

Het aantal frauderisico's in de controleverklaringen, die aandacht vereisten bij de controle varieert in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' van één tot vier:

Aantal frauderisico's	2021	
	n	%
1	12	31%
2	22	56%
3	3	8%
4	2	5%
Totaal	39	100%

Aantal controleverklaringen waarin:	Ja		Nee		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt is behandeld	39	100%	0	0%	39	100%
Het frauderisico ten aanzien van de opbrengstenverantwoording is behandeld	28	72%	11	28%	39	100%
Andere frauderisico's zijn behandeld	20	51%	19	49%	39	100%
De sectie 'Controleaanpak frauderisico's' bevat een verwijzing naar de sectie 'Kernpunten'	33	85%	6	15%	39	100%

Conform de voorgestelde elementen in Standaard 700 benoemen alle accountantsorganisaties in de controleverklaringen de frauderisico's. In alle controleverklaringen is het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt onderkend. Niet in alle verklaringen is het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording onderkend; in elf controleverklaringen wordt het frauderisico ten aanzien van de opbrengstverantwoording niet behandeld. Wat opvalt is dat slechts in circa de helft (n=5) van deze 11 controleverklaringen, een toelichting is opgenomen waarom het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording wordt weerlegd. Slechts één accountantsorganisatie doet dit consequent wel.

Voorbeeld, van weerleggen opbrengstenverantwoording:

'Op basis van onze overwegingen met betrekking tot diverse factoren, zoals het grote aantal afzonderlijke kleine transacties, en onze beoordeling van het inherente risico op het niveau van de bewering, is het team tot de conclusie gekomen dat het risico van fraude bij de opbrengstverantwoording voor geen van de inkomstenstromen voor de geconsolideerde controle het niveau van een significant risico heeft bereikt.'

Ook combineert één van de betrokken accountantsorganisaties in meerdere controleverklaringen het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt met het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording tot één frauderisico. De beschreven controlewerkzaamheden met betrekking tot het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt zien dan slechts toe op het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording.

Voorbeeld, van combinatie frauderisico:

'Wij hebben aandacht besteed aan het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt en bij het identificeren en inschatten van de frauderisico's zijn wij ervan uitgegaan dat er frauderisico's ten aanzien van opbrengstenverantwoording aanwezig zijn.'

*In de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' is één frauderisico benoemd:
'Het veronderstelde frauderisico ten aanzien van opbrengsten verantwoording.'*

'Wij beschrijven de controlewerkzaamheden die inspelen op het veronderstelde frauderisico ten aanzien van opbrengsten verantwoording in de beschrijving van onze controleaanpak van de 'Kernpunten van de controle.'

In circa de helft van de controleverklaringen behandelen de accountantsorganisaties naast de twee veronderstelde frauderisico's ook andere klantspecifieke frauderisico's of wordt het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt en het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording, nader gespecificeerd naar posten en/of beweringen.

Voorbeelden, andere klant specifieke frauderisico's of specificering naar posten en/of beweringen (niet limitatief):

- *Waardering van goodwill en verworven identificeerbare immateriële activa.*
- *Waardering van bepaalde activa en passiva die voortvloeien uit verzekeringscontracten.*
- *Risico op transactieniveau van opbrengsten en onderhanden projecten in opdracht van derden gezien de schattingen en beoordelingen die ermee gepaard gaan.*
- *Accurate verwerking overeenkomstig IFRS 15 van nieuwe contracten.*
- *Opbrengstverantwoording voor de verkoop van goederen en projecten.*
- *Risico op fraude in verband met onjuiste verantwoording van leveranciersvergoedingen.*
- *Risico op omkoping en corruptie.*
- *Risico op fraude in verband met mogelijke belangenconflicten als gevolg van de betrokkenheid van agenten en/of adviseurs in verband met de verwerving en vervreemding van vastgoedbeleggingen.*

De accountant maakt bij de rapportering eigen afwegingen en kan afhankelijk van specifieke omstandigheden bij de rapportering ook voor andere elementen kiezen dan benoemd in Standaard 700. Een specifiek voorbeeld dat terugkomt in alle controleverklaringen is rapportering over de interne beheersingsomgeving van de cliënt en de frauderisicoanalyse door de cliënt. Ook waarnemingen over het aanwezig zijn van een klokkenluidersregeling / incidentenregistratie zijn gerapporteerd in de controleverklaringen.

Voorbeelden, van belangrijke waarnemingen in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

- *Client heeft een integriteit- en compliance programma, dat bestaat uit een governance structuur, beleidslijnen en procedures rond risicobeheer, beleidsmanagement, communicatie, training en opleiding, risicobeheer voor derden, monitoring, klachten en onderzoek en rapportage.*
- *Tijdens onze controle hebben wij inzicht verkregen in de entiteit en haar omgeving en de elementen van het stelsel van interne controle, in het bijzonder de frauderisicobeoordeling, alsmede onder meer de Gedragscode, procedures inzake diverse anti-omkopings- en anti-corruptierisico's, het SpeakUp! programma en incidentenregistratie en -rapportage. Dit omvat het risicobeoordelingsproces en het proces van het management om op frauderisico's te reageren en het systeem van interne controle te bewaken, alsmede de wijze waarop de Raad van Commissarissen toezicht houdt, en de resultaten daarvan.*

Een ander voorbeeld is dat in 36 controleverklaringen wordt gerapporteerd over de inzet van een forensische expert en/of overige relevante experts in relatie tot fraude. In de verklaringen is beperkt toegelicht waarvoor de forensische experts en/of overige relevante experts zijn ingezet is.

Inzet forensische expertise en/of andere relevante expertise	2021	
	n	%
Toelichting op vermelding inzet forensische expertise in relatie tot fraude	34	87%
Toelichting op vermelding inzet overige relevante experts	2	5%
Geen toelichting op vermelding inzet forensische expertise en overige relevante experts in relatie tot fraude	3	8%
Totaal	39	100%

Voorbeelden, van rapportering inzet forensische expertise in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

- *Wij hebben specialisten opgenomen op het gebied van IT-audit, forensisch onderzoek, belastingen en transferpricing, en hebben gebruik gemaakt van onze eigen experts op het gebied van taxaties van aandelenposities, digitale activa (cryptocurrencies) en actuarissen.*
- *In het kader van ons proces om frauderisico's te identificeren, hebben wij in nauwe samenwerking met onze forensische specialisten de frauderisicofactoren geëvalueerd met betrekking tot fraude op het gebied van financiële verslaggeving, verduistering van activa en omkoperij en corruptie. Wij hebben ook onderzocht of de Covid-19-pandemie risico's met zich meebrengt voor specifieke frauderisicofactoren, zoals gebrekkig werk, gebrekkige informatieverstrekking of nalatigheid, waardoor de effectieve werking van de interne controles mogelijk in het gedrang komt.*

Voorbeelden, van rapportering inzet overige relevante experts in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

- *Bij onze controle hebben wij een beroep gedaan op IT-specialisten om de toereikendheid en de doeltreffende werking van deze voor onze controle relevant geachte controles te evalueren. Voorts hebben wij in ons team specialisten opgenomen met deskundigheid op het gebied van waarderingen, financiële instrumenten en belastingen, alsmede deskundigen op het gebied van op aandelen gebaseerde beloningen en actuariële berekeningen (met inbegrip van pensioenboekhouding).*
- *Wij hebben derhalve deskundigen en specialisten op het gebied van onder meer IT, share-based payments, inkomstenbelasting, waarderingen en actuarissen in ons team opgenomen.*

Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten

In overeenstemming met Standaard 700, paragraaf 29B kan de accountant in de controleverklaring een verwijzing opnemen naar een toelichting in de financiële overzichten. Er kan bijvoorbeeld worden verwezen naar een specifiek risico in de risicoparagraaf van het bestuursverslag of naar een specifieke toelichting in de jaarrekening.

Verwijzing opgenomen naar	2021	
	n	%
Bestuursverslag en toelichting in de jaarrekening	10	26%
Bestuursverslag	22	56%
Toelichting in de jaarrekening	5	13%
Geen verwijzing opgenomen	2	5%
Totaal	39	100%

In vrijwel alle controleverklaringen is een verwijzing gemaakt naar het bestuursverslag of naar een specifieke toelichting in de jaarrekening. In circa 80% van de controleverklaringen verwijst de accountant vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' naar de risicoparagraaf in het bestuursverslag. Eén accountantsorganisatie verwijst in alle controleverklaringen naar een bepaalde passage in het bestuursverslag.

In twee controleverklaringen wordt er vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' geen verwijzing gemaakt naar een eventuele toelichting in de financiële overzichten. Uit de analyse blijkt dat in beide controleverklaringen over de frauderisico's is gerapporteerd in de sectie 'Kernpunten'. In deze controleverklaringen verwijst de accountant vanuit de sectie 'Kernpunten' naar meerdere toelichtingen in de jaarrekening. De kernpunten bevatten geen verwijzing naar het bestuursverslag, waarin in algemene bewoordingen wel is gerapporteerd over het risico van fraudegevoeligheid, dat management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt, omkoping en corruptie.

Voorbeelden, van verwijzingen naar een specifiek onderdeel (specifieke risico's in de risicoparagraaf) van de financiële rapportage (bijv. bestuursverslag)

- *In het hoofdstuk "Risicobeheer" van het jaarverslag beschrijft de directie haar procedures met betrekking tot het risico van fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving.*
- *Wij verwijzen naar de hoofdstukken "Hoe wij risico's beheersen" en "Verantwoord ondernemen" van het jaarverslag, waarin de directie haar risicobeoordeling heeft opgenomen. In hoofdstuk "Verslag van de Raad van Commissarissen" reflecteert de Raad van Commissarissen hierop.*
- *Wij verwijzen naar de hoofdstukken xx en xx van het jaarverslag, waar de directie reflecteert op haar reactie op het frauderisico.*
- *Inzichten, schattingen en veronderstellingen van de directie die van grote invloed kunnen zijn op de jaarrekening, worden vermeld in toelichting xx van de jaarrekening.*

Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden

In de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' beschrijft de accountant volgens Standaard 700.29B op welke wijze is ingespeeld op risico's die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude. Bij oob's kan deze beschrijving, op basis van Standaard 701, worden geïntegreerd in de sectie 'Kernpunten van de controle'.

In alle 39 controleverklaringen is in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' aangegeven op welke wijze de accountant heeft ingespeeld op frauderisico's die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang. De accountants integreren in 33 controleverklaringen de wijze waarop is ingespeeld op frauderisico's met de sectie 'Kernpunten van de controle'. In deze verklaringen is in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een verwijzing opgenomen naar deze kernpunten. In vrijwel alle controleverklaringen moet de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' worden gelezen in samenhang met de sectie 'Kernpunten van de controle'.

In 38 controleverklaringen is een overzicht van de uitgevoerde controlewerkzaamheden opgenomen in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'. In één controleverklaring ontbreekt dit overzicht en is een verwijzing opgenomen naar de kernpunten, de gegevensgerichte controlewerkzaamheden worden specifiek beschreven in de kernpunten.

Voorbeeld, van directe verwijzing naar de kernpunten vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

"Wij beschrijven de controlewerkzaamheden die inspelen op het vermoedelijke risico van fraude bij de opbrengstverantwoording in de beschrijving van onze controleaanpak in het kernpunt "Opbrengstverantwoording"."

De mate van detail in de controleverklaring is een kwestie van professionele oordeelvorming en wordt aangepast aan de specifieke omstandigheden en complexiteit van de controle. Wij zien de volgende variatie in mate van detail ten aanzien van de werkzaamheden van de accountant:

- 6 keer zijn zowel de systeemgerichte- als de gegevensgerichte controlewerkzaamheden specifiek en concreet per frauderisico beschreven;
- 20 keer zijn de systeemgerichte controlewerkzaamheden algemeen beschreven; in deze verklaringen zijn de gegevensgerichte controlewerkzaamheden 10 keer algemeen beschreven en 10 keer specifiek en concreet per frauderisico;

- 12 keer zijn geen systeemgerichte controlewerkzaamheden behandeld en zijn de gegevensgerichte controlewerkzaamheden in algemene bewoordingen beschreven.

Naarmate de complexiteit van het frauderisico toeneemt, wordt er met meer detail gerapporteerd in de controleverklaring. Er wordt een specifiekere risicobeschrijving geformuleerd en er wordt een gedetailleerdere beschrijving gegeven van de controlewerkzaamheden in sectie 'Controleaanpak frauderisico's', veelal in combinatie met de sectie 'Kernpunten'. Ook wordt dan vaker een verwijzing naar het bestuursverslag of een specifieke toelichting op de jaarrekening gemaakt. Uit de vastlegging in de controleverklaring blijkt dat het frauderisico significante aandacht heeft gehad van de accountant.

Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden

In vrijwel alle controleverklaringen (n=36) rapporteert de accountant in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een indicatie van de uitkomsten van de controlewerkzaamheden; in het algemeen vanuit een negatieve formulering. In drie controleverklaringen ontbreekt deze indicatie. In deze drie controleverklaringen, wordt vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een verwijzing gemaakt naar de sectie 'Kernpunten', waarin de indicatie van de uitkomsten van de controlewerkzaamheden is beschreven.

Voorbeelden, van indicatie van de uitkomsten van de controleaanpak in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

- *Dit heeft niet geleid tot aanwijzingen voor fraude die tot materiële onjuistheden zou kunnen leiden.*
- *Wij hebben geconcludeerd dat wij, in het kader van onze controle, kunnen steunen op de voor dit risico relevante interne beheersingsmaatregelen.*
- *Onze controlewerkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen of vermoedens van fraude met betrekking tot het risico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt.*
- *Onze controlewerkzaamheden hebben geen aanwijzingen of redelijke vermoedens van fraude aan het licht gebracht die van materieel belang zijn voor de jaarrekening.*
- *Het door ons vastgestelde frauderisico, verzoeken tot inlichtingen en andere beschikbare informatie leidden niet tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoede fraude die van materiële invloed zou kunnen zijn op het beeld van de jaarrekening.*

A2. DE SECTIE 'KERNPUNTEN'

Inhoud van de sectie 'Kernpunten' in relatie tot frauderisico's

Als er sprake is van een frauderisico in de sectie 'Controleaanpak frauderisico' en dit risico een relatie of overlap kent met een kernpunt (Standaard 701), dan kan ervoor worden gekozen de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' achterwege te laten en de beschrijving van de aanpak van het frauderisico te integreren met de beschrijving in de sectie kernpunten van de controle (Standaard 700.29B). Vanuit Standaard 700 is het ook mogelijk om een sectie 'Controleaanpak frauderisico's' op te nemen en voor het desbetreffende frauderisico in deze sectie te verwijzen naar het kernpunt, waar meer informatie is opgenomen over het desbetreffende frauderisico. Alle geanalyseerde controleverklaringen kennen een sectie 'Kernpunten'.

Het aantal gerapporteerde kernpunten varieert van één tot vijf:

Aantal Kernpunten	2021	
	n	%
1	5	13%
2	16	41%
3	12	31%
4	5	13%
5	1	3%
Totaal	39	100%

Het aantal gerapporteerde frauderisico's in de sectie 'Kernpunten' varieert van nul tot drie:

Aantal Frauderisico's uitgewerkt als kernpunt	2021	
	n	%
0	6	15%
1	22	56%
2	9	23%
3	2	5%
Totaal	39	100%

In 33 controleverklaringen is de beschrijving van de frauderisico's geïntegreerd met kernpunten en is vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een verwijzing opgenomen naar de kernpunten. In zes controleverklaringen met kernpunten is de beschrijving van de aanpak van het frauderisico niet geïntegreerd met de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'. Wij leiden hieruit af dat hier geen sprake is van kernpunten die toezien op frauderisico's. In lijn met Standaard 700 zijn de geïdentificeerde en veronderstelde frauderisico's in deze verklaringen uitgewerkt in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'.

Voorbeelden, van in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's', geen kernpunt met frauderisico's:

- *Onze procedures ter ondervanging van de geïdentificeerde risico's op fraude en niet-naleving van de wet- en regelgeving hebben niet geleid tot een kernpunt.*
- *Onze procedures om de vastgestelde frauderisico's aan te pakken, hebben niet geleid tot een kernpunt.*

Voorbeeld, van in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's', wel kernpunt met frauderisico's:

- *Wij hebben tevens specifieke controlewerkzaamheden verricht met betrekking tot belangrijke schattingen van het management, waaronder de waardering van goodwill en de kosten van voltooiing van grote projecten voor klanten, zoals beschreven in de kernpunten van onze controle hieronder. Bij onze beoordeling van de schattingen hebben wij bijzondere aandacht besteed aan het inherente risico van vooringenomenheid van het management met betrekking tot de schattingen. Zie de kernpunten van de controle in deze controleverklaring voor meer informatie over de wijze waarop wij dit risico hebben aangepakt.*

In een tweetal controleverklaringen de Solvency II disclosure geïdentificeerd als frauderisico. In deze controleverklaringen is de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' gecombineerd met een sectie 'Non-compliance', niet naleving van wet- en regelgeving, en worden de uitgevoerde controlewerkzaamheden beschreven in een kernpunt.

Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten

In alle controleverklaringen met aan frauderisico's gerelateerde kernpunten is de beschrijving van de aanpak van het frauderisico beschreven of geïntegreerd in de uitwerking van de kernpunten. Dit geldt ook voor verwijzingen opgenomen naar een specifiek onderdeel van de jaarrekening. Hiermee wordt de gebruiker van de controleverklaring in het

kernpunt erop geattendeerd om ook kennis te nemen van de toelichting op de jaarrekening, voor het betreffende kernpunt/frauderisico. Bij deze verwijzing naar de toelichting in de jaarrekening is vaak ook een indicatie van de uitkomsten van de controlewerkzaamheden vermeld.

Voorbeelden, van verwijzingen naar een specifiek onderdeel van de financiële rapportage

- *Wij hebben geen aanwijzingen gevonden van materiële onjuistheden in de opbrengstenverantwoording, hetzij door fraude, hetzij door een fout. Ook hebben wij vastgesteld dat de toelichting van de opbrengsten (toelichting xx) adequaat is.*
- *In het kader van onze controlewerkzaamheden hebben wij bijzondere aandacht besteed aan de operationele segmenten die het gevoeligst zijn voor wijzigingen in de veronderstellingen en hebben wij vastgesteld dat de toelichting in toelichting xx die gevoeligheid adequaat weergeeft.*
- *Zoals vermeld in toelichting xx bij de geconsolideerde jaarrekening, wordt bij de waardering van de verkoop van apparatuur rekening gehouden met overeenkomsten op basis van meerdere elementen, aangezien contracten met klanten doorgaans afzonderlijk identificeerbare prestatieverplichtingen bevatten die worden opgenomen op basis van hun relatieve verkoopprijs.*
Wij beschouwen de toelichtingen xx en x van de jaarrekening als toereikend.

Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden

In alle controleverklaringen met fraude gerelateerde kernpunten (n=33) heeft de accountant in de sectie 'Kernpunten' een overzicht opgenomen van de uitgevoerde controlewerkzaamheden. In alle gevallen is zowel een opsomming opgenomen van systeemgerichte controlewerkzaamheden als gegevensgerichte controlewerkzaamheden met betrekking tot het geïdentificeerde kernpunten/frauderisico.

In meer dan de helft (n=17) controleverklaring rapporteert de accountant specifiek over de uitgevoerde systeemgerichte controlewerkzaamheden in de sectie 'Kernpunten'. In alle controleverklaringen met fraude gerelateerde kernpunten (n=33) rapporteert de accountant, specifiek over de uitgevoerde gegevensgerichte controlewerkzaamheden ten aanzien van het geïdentificeerde kernpunten/frauderisico.

Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden

In alle controleverklaringen met fraude gerelateerde kernpunten (n=33) is ook een indicatie van de uitkomst van de werkzaamheden van de accountant opgenomen met betrekking tot de onderkende en beschreven kernpunten/frauderisico's.

A3. HET BESTUURSVERSLAG

Vereisten aan het bestuursverslag in relatie tot frauderisico's

Op basis van art. 2:391 lid 1 BW, uitgewerkt in RJ 400.1052 dient een entiteit in het bestuursverslag aandacht te besteden aan de voornaamste risico's en onzekerheden, die de operationele bedrijfsvoering van een entiteit kunnen beïnvloeden. De RJ benoemt daarbij onder meer risico's en onzekerheden gerelateerd aan fraudegevoeligheid en corruptie. De entiteit dient een beschrijving op hoofdlijnen te geven van de bereidheid risico's en onzekerheden al dan niet af te dekken (de zogenoemde risicobereidheid of 'risk appetite'). Dit geldt dus ook als risico's of onzekerheden met betrekking tot fraude en corruptie als voornaamste risico's worden onderkend. Daarnaast dienen entiteiten van openbaar belang met meer dan 500 werknemers, conform het Besluit niet-financiële informatie, mededeling te doen van bestrijding van corruptie en omkoping (artikel 3 lid 1b iii).

De accountant dient na te gaan of het bestuursverslag voldoet aan art. 2:391 lid 1 BW en zal in dat kader het gesprek aangaan met het bestuur en de met governance belaste personen van de gecontroleerde entiteit, om daarin het belang van betrouwbare informatievoorziening aan de gebruikers van de jaarstukken te benadrukken en tevens aan te geven dat de entiteit ook over de voornaamste risico's moet rapporteren in het bestuursverslag. Dit kunnen dus ook frauderisico's betreffen. De accountant kan dan in de controleverklaring verwijzen naar de rapportage van de entiteit.

Rapportering over frauderisico's in het Bestuursverslag

Wij hebben de bestuursverslagen van de AEX- en AMX-fondsen geanalyseerd op aandacht voor fraude en corruptie.

De uitkomsten van de analyse zijn als volgt:

Is in het bestuursverslag aandacht besteed aan de voornaamste risico's en onzekerheden gerelateerd aan fraudegevoeligheid en corruptie?	2021	
	n	%
Voldoende	22	56%
Beperkt	8	21%
Weinig	9	23%
Totaal	39	100%

In meer dan de helft van de bestuursverslagen is in voldoende mate (n=22) of in beperkte mate (n=8) aandacht besteed aan de voornaamste frauderisico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie. In 9 bestuursverslagen is weinig specifieke aandacht aan de voornaamste frauderisico's en onzekerheden gegeven. Dit betekent geen vermelding van of onvoldoende aandacht voor:

- specifieke frauderisico's en/of onzekerheden: frauderisico's worden algemeen geformuleerd, waarbij slechts in algemene zin aandacht wordt gegeven aan corruptie en omkoping;
- aantal en aard van de fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar;
- al dan niet optreden van fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar;
- interne beheersmaatregelen om specifieke en algemene frauderisico's af te dekken;
- een voorbehoud ten aanzien van de interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot fraude.

Rapportering in het bestuursverslag	Ja		Nee		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Specifieke frauderisico's en/of onzekerheden	24	62%	15	38%	39	100%
Aantal fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar? (ook 'ja' als vermeld wordt dat er geen sprake is geweest van fraude of overtredingen)	30	77%	9	23%	39	100%
Aard van de fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar	6	15%	33	85%	39	100%
Bereidheid om risico's en onzekerheden af te dekken beschreven (de zogenoemde risicobereidheid of 'risk appetite')	39	100%	0	0%	39	100%
Interne beheersmaatregelen om (specifieke en algemene) frauderisico's af te dekken	30	77%	9	23%	39	100%

In alle bestuursverslagen (n= 39) wordt de bereidheid om risico's en onzekerheden af te dekken (de zogenoemde risicobereidheid of 'risk appetite') beschreven.

Verwijzing in de controleverklaring naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten

Om een gebruiker van de controleverklaring de juiste koppeling te laten maken tussen de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' en het bestuursverslag, verdient het aanbeveling dat de accountant in de controleverklaring een specifieke verwijzing maakt naar de jaarrekening of het bestuursverslag en relevante passages daarin benoemt.

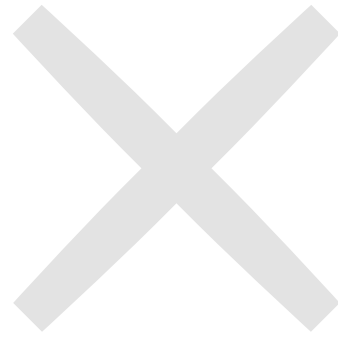
Uit onze analyse volgt dat in 37 van de 39 controleverklaringen een verwijzing is gemaakt naar het bestuursverslag of naar een specifieke toelichting in de jaarrekeningen dus in slechts twee verklaringen ontbreekt deze verwijzing. In 32 controleverklaringen is in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een verwijzing naar het bestuursverslag opgenomen. Echter niet in al deze bestuursverslagen is er voldoende aandacht voor de voornaamste frauderisico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie.

Eén van de accountantsorganisaties heeft in vijf controleverklaringen in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een verwijzing gemaakt naar specifieke toelichting in de jaarrekening van de gecontroleerde entiteit, er wordt geen verwijzing gemaakt naar het bestuursverslag.

Toelichting op de analyse van het bestuursverslag

Het expliciet en specifiek benoemen van de voornaamste risico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie in bestuursverslagen door het management, zien wij als een belangrijke stap voorwaarts die passend is bij de aandacht die de accountant besteedt aan fraude en corruptie in de controleverklaring. Immers het rapporteren over deze risico's komt voort uit meer bewustzijn van de verantwoordelijkheid van bestuurders en toezichthouders om ook zelfstandig hierover te rapporteren. Een mogelijk neveneffect kan zijn dat dit ook preventief leidt tot meer expliciete aandacht voor interne beheersmaatregelen om frauderisico's en onzekerheden in de entiteit af te dekken. Dit is een belangrijk onderwerp in relatie tussen bestuurders, toezichthouders en de accountant. Een open dialoog over deze onderwerpen draagt bij aan beter intern en extern signaleren of er sprake is vormen van fraude (zowel materieel als niet-materieel) en corruptie.

In 30 bestuursverslagen wordt melding gemaakt over het aantal fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar; in de meeste bestuursverslagen is vermeld dat er geen sprake is geweest van fraude of overtredingen. Echter slechts in zes bestuursverslagen is de aard van de fraudes of overtredingen vermeld. Over diepgang in de rapportering en ketenverantwoordelijkheid is de NBA onder meer in overleg is met de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) en andere stakeholders.

B. ANALYSE OVERIGE OOB'S

In aanvulling op het onderzoek op de 2021-jaarrekeningen van AEX- en AMX-fondsen zijn de 2021-jaarrekeningen van 38 overige oob's geanalyseerd. In deze analyse zijn ook controleverklaringen van betrokken van BDO en Mazars. Dat betekent dat alle zes oob-accountantsorganisaties in deze analyse zijn betrokken.

De scope van de analyse en de betrokken oob-accountantsorganisaties is hieronder weergegeven:

Accountantsorganisatie	2021	
	n	%
Deloitte	7	18%
EY	7	18%
KPMG	6	16%
PwC	8	21%
BDO	5	13%
Mazars	5	13%
Totaal	38	100%

De 38 overige oob's, zijn onderverdeeld naar de volgende sectoren:

Sector	2021	
	n	%
Algemene Bank	7	18%
Euronext beursfonds	3	8%
Netwerkbeheerder	4	11%
Pensioenfondsen	4	11%
Schadeverzekeringsbedrijf	2	5%
Woningbouwverenigingen en -stichtingen	12	32%
Zorgverzekeringen	6	16%
Totaal	38	100%

B1. DE SECTIE 'CONTROLEAANPAK FRAUDERISICO'S'

Inhoud van de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'

In alle 38 geanalyseerde controleverklaringen is conform de Standaard 700 een aparte sectie 'Controleaanpak frauderisico's' opgenomen. Ondanks dat dit niet verplicht hebben accountantsorganisaties in 14 controleverklaringen in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' ook aandacht gegeven aan de naleving van wet- en regelgeving. Twee van de zes accountantsorganisaties geven in alle geanalyseerde controleverklaringen ook aandacht aan de naleving van wet- en regelgeving. De inhoud en de vorm van rapportering over de frauderisico's in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' verschilt per accountant en accountantsorganisatie.

Frauderisico's in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'

Het aantal frauderisico's in de controleverklaringen, die aandacht vereisten bij de controle varieert in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' van nul tot vier:

Aantal frauderisico's	2021	
	n	%
0	1	3%
1	13	34%
2	6	16%
3	16	42%
4	2	5%
Totaal	38	100%

Conform de voorgestelde elementen in Standaard 700 benoemen vrijwel alle accountantsorganisaties (n=37) in de controleverklaringen frauderisico's.

In één controleverklaring worden geen frauderisico's opgenomen, ook de twee veronderstelde frauderisico's worden niet benoemd of weerlegd. In deze controleverklaring wordt algemene frauderisico werkzaamheden gerapporteerd, waaronder de overweging van frauderisicofactoren met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie in nauwe samenwerking met een forensische specialist. De rapportering in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' in deze controleverklaring sluit af met de waarneming 'Hieruit volgden geen signalen van fraude die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang.'. De NBA beveelt aan dat de accountant in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' rapporteert over ten minste het risico op doorbreking van de interne beheersing door het management en het veronderstelde frauderisico in de opbrengstverantwoording.

Aantal controleverklaringen waarin:	Ja		Nee		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt is behandeld	37	97%	1	3%	38	100%
Het frauderisico ten aanzien van de opbrengstenverantwoording is behandeld	5	13%	33	87%	38	100%
Er zijn overige frauderisico's behandeld	27	71%	11	29%	38	100%
Verwijzing vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' naar de sectie 'Kernpunten'	25	66%	13	34%	38	100%

In alle controleverklaringen waarin frauderisico's worden benoemd, wordt het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt onderkend. In 5 controleverklaringen is het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording onderkend; in 33 controleverklaringen wordt het frauderisico ten aanzien van de opbrengstverantwoording niet behandeld. Dit valt deels te verklaren door de typologieën en de activiteiten van de in deze analyse betrokken sectoren. Wat opvalt is dat slechts in circa de helft (n=16) van deze 33 controleverklaringen, een toelichting is opgenomen waarom het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording wordt weerlegd.

Opbrengstverantwoording opgenomen als frauderisico per sector	Ja		Nee		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Algemene bank	3	43%	4	57%	7	100%
Euronext beursfonds	0	0%	3	100%	3	100%
Netwerkbeheerder	1	25%	3	75%	4	100%
Pensioenfondsen	1	25%	3	75%	4	100%
Schadeverzekeringsbedrijf	0	0%	2	100%	2	100%
Woningbouwverenigingen en -stichtingen	0	0%	12	100%	12	100%
Zorgverzekeringen	0	0%	6	100%	6	100%
Totaal	5	13%	33	87%	38	100%

In veel van deze sectoren is sprake van gedurende het jaar vaste opbrengststromen per cliënt (o.a. in de vorm van premies/huren), deze zijn individueel niet materieel en er is geen sprake van het maken van belangrijke schattingen bij het bepalen van de opbrengststromen.

In meer dan de helft (n=27) van de controleverklaringen behandelen de accountantsorganisaties naast de twee veronderstelde frauderisico's ook andere klantspecifieke frauderisico's of wordt het frauderisico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt en het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording, nader gespecificeerd naar posten en/of beweringen. Deze frauderisico's zijn in veel gevallen sectorspecifiek.

Voorbeelden, van andere klant specifieke frauderisico's of specificering naar posten en/of beweringen (niet limitatief), naar sector:

Algemene bank:

- *Schatting van verwachte kredietverliezen op woninghypotheken.*
- *Schatting verwachte collectieve/individuele kredietverliezen.*

Euronext beursfonds:

- *Risico van overschatting van de kosten van de beursintroductie ('IPO-kosten').*
- *Risico van onjuiste en/of frauduleuze transacties met verbonden partijen.*

Netwerkbeheerder:

- *Risico op het verantwoorden van investeringen in materiële vaste activa zonder dat deze voldoen aan de activeringscriteria volgens IFRS.*

Pensioenfondsen:

- *Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen (Doorbreken van interne beheersing door het management).*
- *Waardering van de beleggingen (Doorbreken van interne beheersing door het management).*

Schadeverzekeringsbedrijf:

- Waardering van de technische voorziening te betalen schaden.
- Ongeautoriseerde handelingen in de IT systemen.

Woningbouwverenigingen en -stichtingen

- Risico van aangaan (contractuele) verplichtingen tegen onzakelijke condities.
- Bepaling en toelichting beleidswaard vastgoed in exploitatie.

Zorgverzekeringen:

- Waardering van de technische voorziening voor te betalen schaden.
- Waardering van de technische voorziening voor niet verdiende premies en lopende risico's (NKP-voorziening).
- De juistheid en volledigheid van de vordering op en de bijdrage van Zorginstituut Nederland.
- Verantwoording van opbrengsten, schadelasten en de toelichtingen hieromtrent samenhang met de COVID-19 pandemie.

De accountant maakt bij de rapportering eigen afwegingen en kan afhankelijk van specifieke omstandigheden bij de rapportering ook voor andere elementen kiezen dan benoemd in Standaard 700. Een specifiek voorbeeld dat terugkomt in alle controleverklaringen is rapportering over de interne beheersingsomgeving van de cliënt en de frauderisicoanalyse door de cliënt. Ook waarnemingen over het aanwezig zijn van een gedragscode en beleid van de vennootschap om aanwijzingen van mogelijke fraude en niet-naleven van wet- en regelgeving te onderzoeken zijn gerapporteerd in de controleverklaringen.

Voorbeelden, van belangrijke waarnemingen in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

- Wij constateren dat er sprake is van een risicobeheersingssysteem op basis van het concept 'three lines of defence'. Dit betreft verschillende verdedigingslijnen op basis van de interne processen en vier sleutelfuncties (risicomangement, compliance, actuariële functie en de interne auditfunctie).
- Wij constateren dat de directie beschikt over een frauderisicoanalyse als onderdeel van 'SIRA' (Systematische Integriteitsrisicoanalyse).
- Na de bespreking van onze managementletter hebben wij vastgesteld dat zowel de eerstelijns afdelingen als sleutelfunctionarissen van de coöperatie in het boekjaar 2021 direct opvolging geven aan onze bevindingen. Dit kenmerkt het fraudebewustzijn wat tevens is bevestigd door de uitkomsten van de soft control meting voor de gehele organisatie.
- Wij constateren dat het management zijn frauderisicobeoordeling en frauderesponsplan niet heeft geformaliseerd.

Een ander voorbeeld is dat in 24 controleverklaringen wordt gerapporteerd over de inzet van een forensische expert en/of overige relevante experts in relatie tot fraude. Bij de inzet van forensische expertise en/of andere relevante experts wordt in vrijwel alle controleverklaringen een toelichting gegeven op de uitgevoerde werkzaamheden.

Inzet forensische expertise en/of andere relevante expertise	2021	
	n	%
Toelichting op vermelding inzet forensische expertise in relatie tot fraude	10	26%
Toelichting op vermelding inzet overige relevante experts	14	37%
Geen toelichting op vermelding inzet forensische expertise en overige relevante experts in relatie tot fraude	14	37%
Totaal	38	100%

Voorbeelden, van rapportering inzet forensische expertise in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

- *Wij hebben, samen met onze forensische specialisten, de risicofactoren voor fraude en niet-naleven van wet- en regelgeving geëvalueerd om na te gaan of deze factoren duiden op een risico op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening.*
- *Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening als gevolg van fraude, hebben wij in nauwe samenwerking met onze forensische specialisten frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie.*

Voorbeelden, van rapportering inzet overige relevante experts in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' :

- *Wij hebben specialisten in vastgoedwaardering ingeschakeld om de belangrijkste aannames - die zijn toegelicht op pagina xx - xx van de jaarrekening - te beoordelen.*
- *Wij hebben ervoor gezorgd dat het controleteam over voldoende specialistische kennis en expertise beschikte die nodig was voor de controle van xx. Wij hebben daartoe deskundigen op onder meer het gebied van vennootschapsbelasting, IT, vastgoedwaardering en rentederivaten in ons team opgenomen.*
- *Vervolgens hebben wij van de softwareleverancier een door een onafhankelijke externe accountant gecertificeerd assurance-rapport verkregen over de opzet en het bestaan van de interne beheersingsmaatregelen bij de leverancier van de software.*
- *Daarom hebben we experts en specialisten op het gebied van onder meer IT, fiscaliteit en accounting, maar ook experts op het gebied van waardering en kredietmodellering en duurzaamheid in ons team opgenomen.*

Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten

In overeenstemming met Standaard 700, paragraaf 29B kan de accountant in de controleverklaring een verwijzing opnemen naar een toelichting in de financiële overzichten. Er kan bijvoorbeeld worden verwezen naar een specifiek risico in de risicoparagraaf van het bestuursverslag of naar een specifieke toelichting in de jaarrekening.

Verwijzing opgenomen naar	2021	
	n	%
Bestuursverslag & Toelichting	4	11%
Bestuursverslag	18	47%
Toelichting	2	5%
Geen verwijzing opgenomen	14	37%
Totaal	38	100%

In 63% van de controleverklaringen verwijst de accountant vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' naar de risicoparagraaf in het bestuursverslag, dan wel de toelichting in de jaarrekening. Opvallend is dat in 37% van de controleverklaringen geen verwijzing is opgenomen naar de risicoparagraaf in het bestuursverslag, dan wel de toelichting in de jaarrekening.

Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden

In de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' beschrijft de accountant volgens Standaard 700.29B op welke wijze is ingespeeld op risico's die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude.

In alle 38 controleverklaringen is in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' opgenomen in de controleverklaring.

Vanuit 25 controleverklaringen is een verwijzing opgenomen naar de sectie kernpunten. Het in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' opgenomen frauderisico kent veelal overlap met een kernpunt (Standaard 701), en is er voor gekozen voor het desbetreffende frauderisico in deze sectie te verwijzen naar het kernpunt, waar meer informatie is opgenomen over het desbetreffende frauderisico.

In Standaard 700.A41B staat dat de accountant op basis van professionele oordeelsvorming de mate van gedetailleerdheid van de beschrijving bepaalt en zich daarbij baseert op de specifieke omstandigheden en de complexiteit van

de controle. Wij zien de volgende variatie in mate van detail ten aanzien van de werkzaamheden van de accountant:

- 15 keer zijn zowel de systeemgerichte- als de gegevensgerichte controlewerkzaamheden specifiek en concreet per frauderisico beschreven;
- 1 keer zijn de systeemgerichte controlewerkzaamheden specifiek en concreet beschreven; in deze verklaring zijn de gegevensgerichte controlewerkzaamheden algemeen beschreven;
- 16 keer zijn de systeemgerichte controlewerkzaamheden algemeen beschreven; in deze verklaringen zijn de gegevensgerichte controlewerkzaamheden 12 keer algemeen beschreven en 4 keer specifiek en concreet per frauderisico;
- 7 keer zijn geen systeemgerichte controlewerkzaamheden beschreven; in deze verklaringen zijn de gegevensgerichte controlewerkzaamheden 5 keer algemeen beschreven en 2 zijn deze ook niet beschreven.

In de twee controleverklaringen zijn in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' geen systeemgerichte- én geen gegevensgerichte controlewerkzaamheden beschreven. Beide controleverklaringen zijn van één accountantsorganisatie. De frauderisico's kennen in beide controleverklaringen overlap met de kernpunten, de bijbehoren systeemgerichte- en gegevensgerichte controlewerkzaamheden worden specifiek beschreven in de sectie kernpunten. Indien sprake is van een frauderisico en dit risico kent overlap met een kernpunt (Standaard 701), dan kan ervoor worden gekozen de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' achterwege te laten en de beschrijving van de aanpak van het frauderisico te integreren met de beschrijving in de sectie kernpunten van de controle (Standaard 700.29B).

Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden

In vrijwel alle controleverklaringen (n=35) rapporteert de accountant in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een indicatie van de uitkomsten van de controlewerkzaamheden; in het algemeen vanuit een negatieve formulering. In drie controleverklaringen ontbreekt deze indicatie, ook in de sectie 'Kernpunten', is geen indicatie van de uitkomsten van de controlewerkzaamheden ten aanzien van de frauderisico's beschreven.

B2. DE SECTIE 'KERNPUNTEN'

Inhoud van de sectie 'Kernpunten' in relatie tot frauderisico's

Het is vanuit Standaard 700 mogelijk om een sectie 'Controleaanpak frauderisico's' op te nemen en voor het desbetreffende frauderisico in deze sectie te verwijzen naar het kernpunt, waar meer informatie is opgenomen over het desbetreffende frauderisico. Alle geanalyseerde controleverklaringen van de overige oob's kennen een sectie 'Kernpunten', conform de Standaard 701.

Het aantal gerapporteerde kernpunten varieert van één tot vier:

Aantal Kernpunten	2021	
	n	%
1	3	8%
2	16	42%
3	14	37%
4	5	13%
Totaal	38	100%

Het aantal gerapporteerde frauderisico's in de sectie 'Kernpunten' varieert van nul tot vier:

Aantal Frauderisico's uitgewerkt als kernpunt	2021	
	n	%
0	13	34%
1	9	24%
2	11	29%
3	4	11%
4	1	3%
Totaal	38	100%

In dertien controleverklaringen met kernpunten is de beschrijving van de aanpak van het frauderisico niet geïntegreerd met de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'. Wij leiden hieruit af dat hier geen sprake is van kernpunten die toezien op frauderisico's. In lijn met Standaard 700 zijn de geïdentificeerde en veronderstelde frauderisico's in deze verklaringen uitgewerkt in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's'.

Voorbeelden, van in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's', wel kernpunt met frauderisico's:

- *Bij al onze controles besteden wij aandacht aan de risico's van het doorbreken van interne beheersing door de directie. Wij hebben bijzondere aandacht gehad voor posten met een hoge schattingsonzekerheid, zoals de technische voorzieningen. We verwijzen hierbij ook naar het kernpunt van onze controle voor onze specifieke controleaanpak voor dit risico.*
- *Daarnaast hebben wij ten aanzien van de hiervoor vermelde en door ons geïdentificeerde frauderisico's onderstaande specifieke werkzaamheden verricht. Aangezien wij de bepaling en toelichting van de beleidswaarde reeds als kernpunt in deze controleverklaring hebben uitgewerkt zijn de hierop betrekking hebbende specifieke werkzaamheden niet hieronder opgenomen.*

Verwijzing naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten

In alle controleverklaringen met aan frauderisico's gerelateerde kernpunten is de beschrijving van de aanpak van het frauderisico beschreven of geïntegreerd in de uitwerking van de kernpunten. Dit geldt ook voor verwijzingen opgenomen naar een specifiek onderdeel van de jaarrekening. Hiermee wordt de gebruiker van de controleverklaring in het kernpunt erop geattendeerd om ook kennis te nemen van de toelichting op de jaarrekening, voor het betreffende kernpunt/frauderisico. Bij deze verwijzing naar de toelichting in de jaarrekening is vaak ook een indicatie van de uitkomsten van de controlewerkzaamheden vermeld.

Voorbeelden, van verwijzingen naar een specifiek onderdeel van de financiële rapportage

- *Uit noot xx bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor xx% van de beleggingen van de Stichting de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor xx% van de beleggingen van de Stichting de waardering is gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en voor xx% op basis van waarderingsmodellen en – technieken. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorieën is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.*
- *Het pensioenfonds heeft de waardingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in sectie xx Grondslagen voor de waardering en de resultaatbepaling onder (xx) Voorziening pensioenverplichtingen. Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door herziening van de schattingen als gevolg van een wijziging in de methodiek waarmee DNB de rentetermijnstructuur bepaalt.*
- *In paragraaf xx DAEB- en niet-DAEB-vastgoed in exploitatie van de jaarrekening is deze beleidswaarde toegelicht.*
- *De activeringscriteria van kosten zijn toegelicht in noot xx van de jaarrekening.*

Rapportering over uitgevoerde werkzaamheden

In alle controleverklaringen met fraude gerelateerde kernpunten (n=25) heeft de accountant in de sectie 'Kernpunten' een overzicht opgenomen van de uitgevoerde controlewerkzaamheden. In alle gevallen is zowel een opsomming opgenomen van systeemgerichte controlewerkzaamheden als gegevensgerichte controlewerkzaamheden met betrekking tot het geïdentificeerde kernpunten/frauderisico.

In meer dan de helft (n=19) controleverklaring rapporteert de accountant specifiek over de uitgevoerde systeemgerichte controlewerkzaamheden. Net zoals reeds uit de analyse van de 39 jaarrekeningen van AEX- en AMX-fondsen is gebleken, rapporteert de accountant ook in 100% van de controleverklaringen van de overige oob's (n=38) in de sectie 'kernpunten'; specifiek over de uitgevoerde gegevensgerichte controlewerkzaamheden ten aanzien van het geïdentificeerde kernpunten/frauderisico.

Indicatie uitkomsten van de controlewerkzaamheden

In vrijwel alle controleverklaringen met fraude gerelateerde kernpunten (n=22) is ook een indicatie van de uitkomst van de werkzaamheden van de accountant opgenomen met betrekking tot de onderkende en beschreven kernpunten/frauderisico's. In drie controleverklaringen is geen aparte indicatie gegeven van de uitkomsten van de werkzaamheden, dit wordt door de accountant expliciet tot uiting gebracht in de controleverklaring.

Voorbeeld, van in de sectie 'Kernpunten', geen indicatie van de uitkomst van de werkzaamheden:

'Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden bezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.'

B3. HET BESTUURSVERSLAG

Vereisten aan het bestuursverslag in relatie tot frauderisico's

De accountant dient na te gaan of het bestuursverslag voldoet aan art. 2:391 lid 1 BW en zal in dat kader het gesprek aangaan met het bestuur en de met governance belaste personen van de gecontroleerde entiteit, om daarin het belang van betrouwbare informatievoorziening aan de gebruikers van de jaarstukken te benadrukken en tevens aan te geven dat de entiteit ook over de voornaamste risico's moet rapporteren in het bestuursverslag. Dit kunnen dus ook frauderisico's betreffen. De accountant kan dan in de controleverklaring verwijzen naar de rapportage van de entiteit.

Rapportering over frauderisico's in het Bestuursverslag

Wij hebben de ook de bestuursverslagen van de overige oob's geanalyseerd op aandacht voor fraude en corruptie. De uitkomsten van de analyse zijn als volgt:

Is in het bestuursverslag aandacht besteed aan de voornaamste risico's en onzekerheden gerelateerd aan fraudegevoeligheid en corruptie?	2021	
	n	%
Voldoende	16	42%
Beperkt	11	29%
Weinig	11	39%
3Totaal	38	100%

In meer dan de helft van de bestuursverslagen is in voldoende mate (n=16) of in beperkte mate (n=11) mate aandacht besteed aan de voornaamste frauderisico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie. In 11 bestuursverslagen is weinig specifieke aandacht aan de voornaamste frauderisico's en onzekerheden gegeven. Dit betekent geen vermelding van of onvoldoende aandacht voor:

- specifieke frauderisico's en/of onzekerheden: frauderisico's worden algemeen geformuleerd, waarbij slechts in algemene zin aandacht wordt gegeven aan corruptie en omkoping;
- aantal en aard van de fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar;
- al dan niet optreden van fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar;
- interne beheersmaatregelen om specifieke en algemene frauderisico's af te dekken;
- een voorbehoud ten aanzien van de interne beheersingsmaatregelen met betrekking tot fraude.

Rapportering in het bestuursverslag	Ja		Nee		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Specifieke frauderisico's en/of onzekerheden	27	71%	11	29%	38	100%
Aantal fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar? (ook 'ja' als vermeld wordt dat er geen sprake is geweest van fraude of overtredingen)	20	53%	8	47%	38	100%
Aard van de fraudes of overtredingen gedurende het boekjaar	13	34%	25	66%	38	100%
Bereidheid om risico's en onzekerheden af te dekken beschreven (de zogenoemde risicobereidheid of 'risk appetite')	38	100%	0	0%	38	100%
Interne beheersmaatregelen om (specifieke en algemene) frauderisico's af te dekken	28	74%	10	26%	38	100%

Net zoals bij de AEX- en AMX-fondsen wordt ook bij de overige oob's in alle bestuursverslagen (n= 39) de bereidheid om risico's en onzekerheden af te dekken (de zogenoemde risicobereidheid of 'risk appetite') beschreven.

In 34% van de bestuursverslagen (n=13) wordt de aard van de fraudes en overtredingen gedurende het boekjaar vermeld. Middels de vermelding van de aard van de fraudes of overtredingen wordt aan de gebruiker van het bestuursverslag een goed beeld van de frauderisico's binnen een bepaalde sector.

Verwijzing in de controleverklaring naar specifiek onderdeel van de financiële overzichten

Om een gebruiker van de controleverklaring de juiste koppeling te laten maken tussen de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' en het bestuursverslag, verdient het aanbeveling dat de accountant in de controleverklaring een specifieke verwijzing maakt naar de jaarrekening of het bestuursverslag en relevante passages daarin benoemt.

Uit onze analyse volgt dat in 24 van de 38 controleverklaringen een verwijzing is gemaakt naar het bestuursverslag of naar een specifieke toelichting in de jaarrekeningen in 14 verklaringen ontbreekt deze verwijzing. In 22 controleverklaringen is in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een verwijzing naar het bestuursverslag opgenomen. Slechts in 10 van deze 22 bestuursverslagen is er voldoende aandacht voor de voornaamste frauderisico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie. Wanneer de accountant een specifieke verwijzing maakt naar het bestuursverslag dient de inhoud van het bestuursverslag de gebruiker inzicht te geven in de voornaamste risico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie.

Toelichting op de analyse van het bestuursverslag

Nogmaals benadrukken wij dat het expliciet en specifiek benoemen van de voornaamste risico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie in bestuursverslagen door het management, wordt gezien als een belangrijke stap voorwaarts die passend is bij de aandacht die de accountant besteedt aan fraude en corruptie in de controleverklaring. Over diepgang in de rapportering en ketenverantwoordelijkheid is de NBA onder meer in overleg is met de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) en andere stakeholders.

UITKOMSTEN VAN DE ANALYSE

In december 2021 is Standaard 700 herzien. Op grond van deze Standaard dienen accountants in controleverklaringen behorend bij een volledige set van financiële overzichten voor algemene doeleinden, een sectie 'Controleaanpak frauderisico's' op te nemen. Voor controleverklaringen van oob's geldt deze verplichting bij financiële overzichten met een rapporteringsperiode die aanvangen op of na 15 december 2020. De NBA heeft over het boekjaar 2021 in totaal 77 controleverklaringen van oob's geanalyseerd.

oob's	2021	
	n	%
AEX- en AMX fondsen	39	51%
Overige 's	38	49%
Totaal	77	100%

Good practices

De analyse gericht op het rapporteren over fraude in de controleverklaringen over verslagjaar 2021 heeft de 'good practices' opgeleverd:

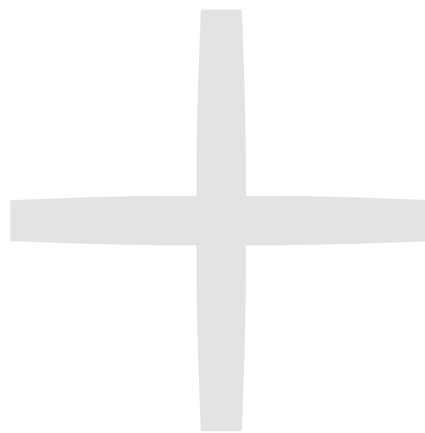
- In alle controleverklaringen is conform de Standaard 700 een aparte sectie 'Controleaanpak frauderisico's' opgenomen.
- Enkele accountantsorganisaties onderscheiden zich door tevens te rapporteren over niet naleving wet- en regelgeving, dit gaat dus verder dan de aanpassing van Standaard 700.
- In alle controleverklaringen wordt gerapporteerd over de interne beheersingsomgeving van de cliënt en de frauderisicoanalyse door de cliënt. Ook waarnemingen over bijvoorbeeld het aanwezig zijn van een gedragscode, integriteit- en compliance programma en of klokkenluidersregeling worden gerapporteerd in verschillende controleverklaringen.
- In vrijwel alle controleverklaringen is een verwijzing gemaakt naar het bestuursverslag of naar een specifieke toelichting in de jaarrekening, middels deze verwijzing wordt de gebruiker van de controleverklaring erop geattendeerd om ook kennis te nemen van het bestuursverslag of een specifieke toelichting in de jaarrekening, voor het betreffende frauderisico.
- Naarmate de complexiteit van het frauderisico toeneemt, wordt er met meer detail gerapporteerd in de controleverklaring. Er wordt een specifiekere risicobeschrijving geformuleerd en er wordt een gedetailleerdere beschrijving gegeven van de controlewerkzaamheden in sectie 'Controleaanpak frauderisico's', veelal in combinatie met de sectie 'Kernpunten'.
- In alle controleverklaringen waarin de beschrijving van de frauderisico's overlap kent met een kernpunt is vanuit de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' een verwijzing opgenomen naar de sectie 'Kernpunten'.
- In de sectie 'Kernpunten' worden frauderisico's meer klantspecifiek beschreven, ook worden zowel uitgevoerde systeem- als gegevensgerichte controlewerkzaamheden gedetailleerder en meer klantspecifiek beschreven.
- In vrijwel alle controleverklaringen wordt een uitkomst van de controlewerkzaamheden geformuleerd. Deze uitkomst met betrekking tot de onderkende en beschreven frauderisico's/kernpunten wordt gerapporteerd in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's', dan wel de sectie 'Kernpunten'. De sectie 'Controleaanpak frauderisico's' wordt meestal afgesloten met een passage dat geen materiële fraudes zijn gebleken, hetgeen in feite een overall uitkomst is.

Lessons learned

Naast de 'good practices' heeft het rapporteren over fraude in de controleverklaringen over verslagjaar 2021 ook 'lessons learned' opgeleverd:

- De inhoud en de vorm van rapportering over de frauderisico's in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' verschilt per accountant en accountantsorganisatie.
- Vermeld in de controleverklaring ook wanneer de cliënt geen eigen frauderisicoanalyse heeft. Als de cliënt geen eigen frauderisicoanalyse heeft, kan dit leiden tot minder transparantie in het bestuursverslag.
- De NBA beveelt aan dat de accountant in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' rapporteert over tenminste het risico op doorbreking van de interne beheersing door het management en het veronderstelde frauderisico in de opbrengstverantwoording.
- De NBA beveelt aan om het risico op het doorbreken van de interne beheersing door het management zo specifiek mogelijk te maken, rapporteer specifieke controlewerkzaamheden ten aanzien van dit risico en voorkom opsommingen van standaard controlewerkzaamheden.
- Niet in alle controleverklaringen is het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording onderkend. De NBA beveelt aan om te rapporteren op basis waarvan dit frauderisico is weerlegd, want dit kan relevante informatie voor de gebruikers zijn.
- Er is behoefte aan voorbeeld uitwerkingen. Sectorspecifieke controleverklaringen leiden als snel tot boilerplate teksten en standaard frauderisico's. De NBA moedigt de accountant aan om alle elementen in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' klantspecifiek te beschrijven;.
- Om een gebruiker van de controleverklaring de juiste koppeling te laten maken tussen de sectie 'Controleaanpak frauderisico's' en het bestuursverslag, verdient het aanbeveling dat de accountant in de controleverklaring een specifieke verwijzing maakt naar de jaarrekening of het bestuursverslag en relevante passages daarin benoemt. Transparantie in de controleverklaring, in jaarrekening en jaarverslag wordt door iedereen belangrijk gevonden.
- In circa de helft van de geanalyseerde bestuursverslagen is er door het bestuur, in beperkte mate of weinig, specifieke aandacht besteed aan de voornaamste frauderisico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie. Voor entiteiten geldt vanuit art. 2:391 lid1 BW en RJ 400.1052, een heel beperkte rapportageplicht over de belangrijkste risico's die de bedrijfsvoering raken, waaronder fraude en corruptie. De accountant kan de cliënt aanmoedigen hierover te rapporteren als uitwerking van de belangrijke (gemanifesteerde) risico's ten aanzien van fraude en corruptie.
- Een open dialoog tussen de accountant, bestuurders en toezichthouders over het expliciet en specifiek benoemen van de voornaamste risico's en onzekerheden gerelateerd aan fraude en corruptie in bestuursverslagen, draagt bij aan beter intern en extern signaleren of er sprake is vormen van fraude (zowel materieel als niet-materieel) en corruptie. Dit kan daarnaast ook preventief leiden tot meer expliciete aandacht voor interne beheersmaatregelen om frauderisico's en onzekerheden in de organisatie af te dekken.
- In vrijwel alle controleverklaringen wordt een uitkomst van de controlewerkzaamheden geformuleerd. Deze uitkomst met betrekking tot de onderkende en beschreven frauderisico's/kernpunten wordt gerapporteerd in de sectie 'Controleaanpak frauderisico's', dan wel de sectie 'Kernpunten'. Behoudens deze lezen wij beperkt overige waarnemingen en uitkomsten.

REACTIE VAN GEBRUIKERS VAN DE CONTROLEVERKLARINGEN

Wij hebben deze rapportage voorgelegd aan een aantal gebruikers van de controleverklaringen, te weten de AFM, Eumedion en VEB. Deze afstemming heeft geleid tot de volgende aandachtspunten en opmerkingen:

- De analyse en rapportering geeft een overzichtelijk beeld van de fraude rapportering door de oob-accountants over 2021.
- Kleine beursfondsen, waar mogelijk meer frauderisico's aan de orde zijn of zwakheden te onderkennen zijn in governance of interne beheersing, ontbreken in de NBA analyse. Het verdient aanbeveling deze ook in de analyse mee te nemen; de NBA neemt dit over voor 2022.
- Er wordt van accountants verwacht dat zij de aanpassing van Standaard 700 actief oppakken om altijd uitgebreid over fraude(risico's) te rapporteren vanuit de gewenste transparantie over hun taakuitoefening in het algemeen belang. "Het gaat erom wat je als accountant kan rapporteren en niet alleen wat je moet rapporteren". De rapportering over observaties, waarnemingen, uitkomsten wordt gemist. De indruk bestaat dat het aspect van geheimhouding wordt opgerekt terwijl van de accountant meer assertiviteit zou mogen worden verwacht in het maatschappelijk belang.
- Het frauderisico ten aanzien van opbrengstenverantwoording wordt in bepaalde sectoren te eenvoudig weerlegd of niet opgenomen. De motivatie hiervoor is niet altijd duidelijk en of begrijpelijk vanuit het perspectief van de sectoren waar het over gaat.
- Aandacht wordt gevraagd voor de variëteit van fraude, waarbij het niet alleen gaat over verslaggevingsfraude in de financiële informatie maar ook in de niet financiële informatie. Als voorbeeld zijn de actualiteiten bij Philips benoemd. Voor 2022 wordt greenwashing als te veronderstellen fraudevorm voorgesteld als aandachtspunt voor accountants om ook over te rapporteren en over te oordelen in de fraudesecties en kernpunten in de controleverklaring.
- Er is sprake van boilerplate rapportering, waardoor bedrijfsspecifieke zaken worden gemist of te beperkt zijn opgenomen. De boilerplate gaat met name over de rapportering over de werkzaamheden, die in een aantal verklaringen identiek zijn of teksten die letterlijk uit de controlestandaarden volgen. Gewaarschuwd wordt dat branche-templates de professioneel kritische instelling van de accountant kunnen beperken.
- De accountant zou de met governance belaste personen en het management – waaronder de auditcommissies - tijdiger en actiever kunnen betrekken bij de frauderisicoanalyse. Dit geldt ook voor de rapportering over fraude door zowel de entiteit zelf als door de accountant in de controleverklaring. De accountant heeft daarbij niet de rol om management, bestuur en de met governance belaste personen te beschermen maar zo transparant mogelijk te rapporteren.
- Een open dialoog tussen accountant, bestuur, toezichthouders over het expliciet en specifiek benoemen van de voornaamste fraude- en corruptierisico's en onzekerheden - in bestuursverslagen, controleverklaringen en in andere mondelinge communicatie, zoals in de AVA - draagt bij aan beter intern en extern signaleren van fraude (zowel materieel als niet-materieel) en corruptie. Door transparante rapportering door de accountant in de controleverklaring kunnen aandeelhouders actief worden betrokken in deze dialoog.

- Naast de accountant zouden ook het management en bestuur en de met governance belaste personen, waaronder de auditcommissie, meer betekenisvol en uitgebreider moeten rapporteren over fraude(risico's) in de jaarrekening en het bestuursverslag. Dit is ook relevant voor aandeelhouders. In dit kader is ook gesproken over gewenste aanscherping van de wetgeving en verslaggevingsregelgeving om dit te bewerkstelligen.
- Van het bestuur mag worden verwacht dat in het bestuursverslag, in navolging op relevante frauderisico's die de accountant benoemt in de controleverklaring, ook over mitigerende beheersmaatregelen wordt gerapporteerd. De accountant zou in de fraudesectie gezaghebbend kunnen ingaan op de effectiviteit van deze beheersmaatregelen en het interne en externe toezicht hierop. Als de entiteit hier niet op ingaat wordt de accountant opgeroepen dit mee te wegen in het maatschappelijk belang en tot uitdrukking te brengen in de controleverklaring.
- In het verlengde van het vorige punt wordt alertheid gevraagd op de interne beheersingsomgeving bij afsplitsing van risicovolle activiteiten door entiteiten; hiermee verdwijnen frauderisico's niet altijd.
- Als vermoede fraude blijkt heeft het vaak een oorsprong in het verleden en zo kan fraude meerdere jaren hebben gespeeld binnen een entiteit. Er wordt aandacht gevraagd voor het meerjarenperspectief van fraude. In een verslagjaar behoeft geen sprake te zijn van materiële afwijkingen als gevolg van fraude, echter over meerdere jaren bezien kan wel sprake zijn van materiële afwijkingen.
- In het toezicht op de accountantsorganisaties gaat ook aandacht besteed worden aan de in de controledossiers vermelde frauderisico's en de gerapporteerde frauderisico's in de controleverklaringen. Positief is dat het uitgebreid rapporteren in controleverklaringen leidt tot meer aandacht voor frauderisico's en de aanpak op fraude door de accountantsorganisaties.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Antonio Vivaldistraat 2
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E nba@nba.nl
I www.nba.nl

